

Die Versoening in Christus: 'n Perspektief op Aspekte van die Nederlandse Debat

Prof. P. Verster

Synopsis

*Whether Christ brought about the reconciliation by way of his vicarious and substitutionary death of atonement or by way of His example through His death, is presently being debated in the Netherlands. The Christological aspects are very important, and the different views on Christ held by authors such as Van de Beek and Kuitert give rise to new and sometimes opposing interpretations of reconciliation and atonement. The view put forward here is that Christ **is** our reconciliation and that He atoned for us by his substitutionary death; that He enters into our desperate situation to be with us and share in our need while we also partake in Him.*

1. Inleiding

Belangrike debatte oor die versoening in Christus word tans in Nederland gevoer. In die middelpunt van al die besprekings staan die wyse waarop Christus die versoening bewerk het. Die debat rondom die versoening het in die sewentigerjare akuit geword met Wiersinga (1971) se proefskrif “De verzoening in de theologische discussie”. Ridderbos (1972) het indringend daarop geantwoord, maar die debat is nog nie afgesluit nie en baie van die huidige teoloë word steeds deur veral Wiersinga beïnvloed.

Naas die vraag of die plaasvervanging sentraal staan, is daar verskeie ander aspekte wat tans aandag geniet. Die vraag wat byvoorbeeld deur Van der Kooi gevra word, is of die versoening *danksy* die dood van Christus, of juis *ondanks* die dood van Christus, plaasvind. Vind die versoening plaas deur Christus wanneer Hy sterf aan die kruis, of vind dit juis plaas deur mense tot besinning te skok, sodat hulle deur die gebeure aan die kruis tot versoening geroep word? Van der Kooi (1997: 283) wys daarop dat verskeie besware teen die gedagte van “danksy die dood van Christus” geopper word:

- *Godsleer*. Verskeie mense meen dat die plaasvervangende soenoffer van Christus nie te rym is met God se liefde en goedheid nie, want hulle glo dat God se liefde ook sonder so 'n wrede en immorele offer werksaam kan wees.
- *Soteriologie*. Die vraag word gestel of God dan self wetmatig verplig is om so wreed op te tree.
- *'n Morele beswaar*. Hier val die klem op die uitgangspunt dat morele skuld nie soos finansiële skuld op iemand anders afgewentel kan word nie. 'n Bepaalde aspek van die Anselmiaanse interpretasie oor plaasvervanging en die offer word hiermee afgewys.
- *Heiliging*. Daar word beweer dat die mens se vryheid en vernuwing ingeperk word en dat 'n verkeerde perspektief op die kwaad bestaan. Berusting in die kwaad word gekweek. Die mens wat so gekonstitueer word, is geen vrye en bewuste subjek meer nie.
- *Bybelwetenskaplike besware*. Die vertrekpunt is dat die huidige Bybelwetenskap aantoon dat daar verskeie interpretasies van die dood van Jesus in die Bybel is.

Die belangrike vraag is dus of die versoening deur Christus as Plaasvervanger bewerk is en of dit deur Hom as Voorbeeld aangedui word. Is die plaasvervanging óf die navolging van Christus primêr, en wat is die plek van die partisipasie van die gelowige in die dood van Christus? Sentraal is egter die Christologiese vraag: wie is Jesus werklik? Verskeie fasette van die antwoord op hierdie vraag kom voor in die onderhawige debat. Vervolgens word aandag geskenk aan 'n aantal belangrike interpretasies met betrekking tot dié kwessie.

2. Fasette van die debat

2.1 Die Christologiese debat

Die debat handel ten diepste oor die Christologie. Die vraag oor die wese/identiteit van Christus hang saam met die vraag oor die doel van Sy koms na die aarde. Het Hy versoening gebring? Het Hy inderdaad Homself gegee as losprys vir baie (vgl. Markus)? Of het Hy die voorbeeld van versoening gestel?

Die kernpunte van die debat handel oor Christus se bestaan. Is Hy die seun van God, wat van God kom, en is Hy self God wat mens geword het? Of is Hy die regverdige mens wat deur Sy volgelingen tot goddelike status verhef is?

2.1.1 *Christus: die aangesig van God in lyding*

Die eerste prominente vertolker van 'n rigting waarna ons kan verwys, is B van de Beek. Die Christologie bied hier 'n baie belangrike aansluitingspunt. Van de Beek stel dit uitdruklik dat Jesus Christus die “aangesig” van God in die wêreld is. Daarmee bedoel hy dat Jesus Christus die volheid van God in hierdie wêreld vertoon net soos wat die aangesig van 'n persoon die persoon ten volle vertoon. Daarom is die Christologie ook uitgangspunt vir die hele teologie. Christus is die een van God, wat ván God gekom het. Van de Beek vind aansluiting by die vroeë kerkvader Iraneus, en ook by die Aleksandrynse Christologieë in die opsig dat Jesus Christus, die Een wat op aarde was, eenswese (homousios) met die Vader (Athenaseus) is en die heerlijkheid van die Vader in sy volheid vertoon. Van de Beek (1998: 110) stel dit soos volg:

Jezus is meer dan de profeten. Hij is zelfs hoger dan alle engelen. Hij doet het werk van de Vader en door Hem word de Vader gekend. Hij is de Koning van de koningen en de Heer van de heren. In Hem is God ons tegemoetgetreden ter bevrijding van de armen en tot verlossing van zijn volk. Deze heerlijkheid gaat aan zijn aardse bestaan vooraf. Hij is preëxistent en door Hem zijn alle dingen geschapen. Hij komt bij God vandaan en van den beginne werkt God door Hem. En Hij keert tot God weer in de heerlijkheid die Hij had, vóór de wereld was. Christus is dus, van voor dat de wereld was en tot in alle eeuwigheid, hoger dan alles en allen en behoort in de sfeer van God, komt van God en keert weer tot God.

As aangesig van God in hierdie wêreld, weet ons van God in die bestaan van Christus. God is in hierdie wêreld as die Gekruisigde. God verskyn in hierdie wêreld nie anders nie as die Een wat kom om die sonde van die wêreld te “dra” in Sy Seun Jesus Christus. Maar wanneer Christus aan die kruis sterf, is dit inderdaad God wat homself vervloek weens die ellende van hierdie wêreld. So deel God in dit wat Hy geskape het, wat wel volgens Homself goed is, maar wat dan ook inderdaad hierdie wêreld is waarin ons woon. Omdat hierdie wêreld so lyk, kom die vloek van God dan oor Homself en die wêreld waarin ons woon. Dit beteken dat Christus nie gekom het om die sonde in een oomblik weg te neem nie, maar om die sonde en die ellende van die mens te “dra”. Hier sluit hy aan by II Korintiërs 5: 11 - 21, en by Romeine 6. God in Christus is egter volgens Van de Beek nie in die eerste plek die Plaasvervanger wat in die plek van die gelowige die sonde op Hom neem, sodat radikale vergifnis kan plaasvind nie. Hy spreek kritiek uit teen enige gedagte dat Jesus kom betaal het vir die sonde, of die sonde op daardie manier wegneem.

2.1.2 *Jesus die Jood*

Die tweede tersaaklike eksponent is H. Kuitert. In sy werk “Jezus: Nalatenskap van het christendom: Schets voor een christologie” verwys Kuitert (1998) na die navorsing wat Jesus se Joodse agtergrond as van beslissende belang aanvaar. Daarom wil hy die benadering tot Jesus omkeer. In plaas daarvan om Jesus van God se kant af te benader en dus te bevestig dat Jesus “God uit God, Lig uit Lig” is, wil hy eerder sy teologie van die mens Jesus, die Jood Jesus, en die bediening van Jesus, vooropstel. Jesus staan dus volgens hom geheel en al in die tradisie van die Joodse geloof en Hy tree as Jood in die wêreld op. Jesus is dus niemand anders as die mens Jesus, die Jood van sy tyd nie, maar Hy tree dan wel op om teen die agtergrond van die Joodse versoeningsleer die versoening te bring. Hy is die een wat die skuld dra, die een wat in die plek van andere is; van Sy kant af en van die mens se kant af word God gevra om hierdie offer van Christus te aanvaar. Die ritueel, die offer wat gebring word in Jesus Christus, word God aangebied, en deur God aanvaar.

Jesus is egter profeet, priester en koning en as sodanig is Hy die Een wat die mens se heil bewerk. Wanneer Kuitert die verskillende elemente van die apostolikum behandel, is dit baie duidelik dat hy afskeid neem van al die tradisionele elemente soos die maagdelike geboorte van die Here Jesus, die opstanding ná die dood, die hemelvaart, die sit aan die regterhand van God, en die oordeel.

Dit alles word in simboliese taal weergegee en gesien as deel van die herinnering, van die nalatenskap, van die Christendom. Die bogenoemde tradisionele elemente word daarom nie eensklaps van die tafel gevee nie, maar aan die ander kant het dit geen intrinsieke waarde in die sin dat dit die waarheid vergestalt nie. Kuitert wil eintlik baie versigtig omgaan met hierdie sake, veral met betrekking tot die verskillende uitinge wat Jesus op die voorgrond plaas. Volgens Kuitert is Jesus inderdaad die persoon wat na God wys, die persoon wat God verteenwoordig, die persoon wat in 'n bepaalde opsig God is wat mens word, hoewel glad nie in die sin van “God uit God” nie.

2.1.3 *Christus in diens van mense*

Ter Schegget (1999: 35) meen dat ons God nie moet dien omdat Hy nog iets nodig het nie; Hy dien die mens. Dit gaan eerder om ons godsdiens, om God se mensediens. Ons mag Sy naam wel noem omdat Hy Homself klein maak; daarom kan ons Sy naam groot maak. Ons mag Sy lof besing omdat Hy Israel verlos, omdat Hy die mens dien; saam met Hom kan ons groots en heerlik wees en kan ons alle bewyse van Sy liefde en solidariteit

met mekaar deel. (1999: 58). Ter Schegget sluit aan by die opvattinge van E Bloch met sy beklemtoning van strydende optimisme, alhoewel hy ook verskil van Bloch in die sin dat 'n gemeente, vol verwagting op dit wat geskep moet word, tog nodig is. Daar is dus die optimisme van die liefde wat nie in sy eie ondergang kan glo nie, die liefde wat wil triomfeer. 'n Liefdevolle mens kan dus nie sinies wees nie.

2.1.4 Christus deur God geadopteer tot heil van mense

Dingemans meen dat Jesus deur God as die Seun aangeneem is. Hy is dus adopsianisties in sy oordeel oor Jesus se bestaan/optrede. Jesus die ware mens word deur God in diens geneem. Jesus is Seun van God en nie maar bloot 'n inspirerende voorbeeld nie, omdat God as goddelike *logos* op die mens inwerk (Dingemans 2001: 493). Die mens Jesus is die uitverkorene, Hy is God se keuse as Seun. Dingemans (2001: 503) wil dit onder die noemer *pneumachristologie* bring.

Dingemans (2001: 502) slaan die vernuwung in Christus, soos deur Berkhof beskryf, besonder hoog aan. Hy verwys na die nege elemente wat volgens Berkhof bepalend vir Christus se Seunskap is: *Sy liefde* vir Sy Vader; die *oprigting* en *beliggaming* van die verbondsorte; die *barmhartigheid*; die *vryheid*; die *triomf* oor die chaosmagte; en *Sy sondeloosheid* (of humaniteit). Jesus beantwoord aan die bedoeling wat God met Sy skepping van die mens het. So word groot klem gelê op Jesus in Sy verhouding met die Vader onder leiding van die Gees en aanneming as Here.

Die verskillende opvattinge van Jesus en Sy relasie met God dui reeds die bestaan aan van verskillende perspektiewe op die versoeningsbegrip.

3. Die versoening

3.1 Partisipasie

Op watter wyse vind die versoening dan wel plaas? Van de Beek plaas die kwessie binne die raamwerk van partisipasie: die gelowige persoon verbind hom/haar aan Christus en deel in die dood van Christus om so ook deelagtig te word aan die opstanding. Van de Beek (1998:154) verduidelik:

Christus sterf as een gevloekte. Maar Hij doet dat voor ons. Hij draagt dus onze vloek. Juist als de Heer uit de hemel draagt Hij die niet individueel, maar als de vloek zelf: Hij is geen vervloekte geworden, maar *een vloek* geworden, voor ons, net zoals Hij die geen zonde gedaan heeft, *zonde* gemaakt is voor ons. De vloek

zelf word aan het kruis genageld. Het handschrift van onze sonde is aan het kruis genageld. Het wezen van de vloek en de zonde sterft op Golgotha. De gekruisigde God betekent in de Paulinische opvatting van het kruis: de gevloekte God.

Deelnemend aan Christus moet die gelowige partisipeer aan die kruis. Die kruis is die gestalte van God in die wêreld en ook die gestalte van die gelowige. Deur die partisipasie aan die kruis in die wêreld toon die gelowige dat hy/ sy aan Christus behoort. In die partisipasie aan die kruisdood van Christus moet mag opgegee word, dit wil sê alle heerskappy, die moontlikheid om soos God te wil wees.

Van de Beek (1998: 231) se teologie is pessimisties. In hierdie wêreld sien ons eintlik net die kruis:

Christelik geloof dient uiteindelik niet tot wereldverbetering, maar is geloof in Jezus. Het gaat ons om de persoon, om Hemzelf. Als Hij in ons bestaan is, dan is het kwade goed. Dan bloeien de bloemen op het betoon en dan gloeien we van geluk in de ijzige kou. Als Hij er maar is, wat zal ons dan schaden?

Wat dan nou van plaasvervanging? Van de Beek erken dat daar wel momente van die plaasvervanging is, maar hierdie plaasvervanging is deel van die partisipasie en nie andersom nie. Partisipasie is primêr; partisipasie is die grondslag van die versoening.

Dit is nie vreemd dat die gedagte verder uitgebou word in sy jongste boek oor Israel nie. Die gedagte van partisipasie word verder gevoer tot op die vlak waar Israel self met betekenis bekleed word as die lydende kneg van die Here, en die kruise na die val van Jerusalem direk met Christus se kruis in verband gebring word (Van de Beek, 2002:77-1143). Christus is volgens hom alléén die Here en verlosser, maar die partisipasie maak dit moontlik om ook die ander, spesifiek Israel, daarby te betrek. In antwoord op Hoek (2003: 165 - 181) en Den Hertog (2003: 182 - 196) stel Van de Beek sy uitgangspunt baie duidelik: die sjema, die Here is Één, is vir hom vertrekpunt en beslissing oor God se verhouding met Israel. Hy verduidelik verder dat die eenheid volledig is in Christus; Christus het volledig één met ons geword. Die eenheid geld vir hom na beide kante: ons is in Christus en Christus is in ons (Van de Beek, 2003 : 205).

Dat betekeniet niet dat wij in Christus zijn om onze zonden kwijt te raken en Christus door zijn Geest in ons om ons weer op het paard te helpen, maar de hele mens is in Hem en de hele Christus in ons - dat wil zeggen: in de wereld in de gestalte van het sterven en in zijn verhoging in de gestalte van zijn heerlijkheid.

Beslissend bly die vraag na die werklikheid van die sonde en die sondeval in Van de Beek se teologie. Juis daarom spreek GC van den Hertog (2003: 187) die gedagte uit dat Van de Beek se teologie die mens glad nie verantwoordelik hou vir sy sondes nie. Op hierdie punt kan daar na die outeur mening wesentlike kritiek teen Van de Beek se beskouing oor die partisipasie ingebring word, en dit verklaar ook waarom hy die plaasvervanging onderspeel.

3.2 Plaasvervanging onder mense

Hierteenoor kan die standpunt van Kuitert onmiddellik gestel word. Kuitert is van mening dat Christus inderdaad die plaasvervanger is, die een wat die sonde van die mens volledig op Homself neem, die sondebok op wie die sonde oorgedra word. Kuitert beskou die ritueel rondom Christus egter as 'n mens-georiënteerde ritueel; dit is mense wat die ritueel aan God bied en Hom dan vra om dit te aanvaar omdat dit van hulle afkomstig is. Die klem val geheel en al op die mens self.

Kuitert is dus van mening dat die heil wel in Christus as plaasvervanger te vinde is – maar alleen in die sin dat God die ritueel, die offer wat Hom aangebied word, aanvaar.

Kuitert (1998: 178) stel dit soos volg:

Maar hoe komt het ritueel van de zondebok in Israëls religieuze wetten? Doordat God het volgens Mozes heeft aanvaard. Net zoals het brengen van offers. Waar die praktijken ook vandaan gekomen mogen zijn, welke religies Israël er ook in voorgingen, de God van Israël maakt er volgens de oude schrijvers het Zijne van, en dat zegt tenminste één ding: het ritueel dat God gunstig moet stemmen is niet de oorzaak van Gods gunstige gestemdheid. God aanvaardt het rituele spel, Hij speelt het als ware mee; dat is de bedoeling. Zo maakt de schrijver van Leviticus 16 zijn lezers duidelijk, dat God gunstig over zijn volk dacht voordat zij probeerden hem – via riten – gunstig te stemmen. Wat Paulus over verzoening zegt, sluit daar, zoals we zullen zien, naadloos bij aan.”

Kuitert (1998: 185) toon verder aan:

Jezus' dood word in termen van de joodse simboliek, de simboliek waarin de zonde van de zondaar via een ritueel bedekt moet worden, weggedragen. God speelt dat spel volgens Paulus dus mee, Hij aanvaardt het zelfs in de mate dat Hij zelf het 'zoenmiddel' levert.

Dit is noodwendig dat Kuitert (2002) in sy laaste boek, "Voor een tijd een plaats van God: een karakteristiek van de mens", beklemtoon dat God self eintlik nie meer ter sprake is nie. Die mens is maar vir 'n tyd die fokuspunt van God. Hy wys verder op die betekenis van die woord, op dit wat die skeppende in aansyn roep, wat die mens tipeer as mens, wat dit moontlik maak om te artikuleer. Hierdie woord kom van die mens, sê hy; die mens was immers daar vóór God. Dit gaan dus nie om God nie, dit gaan om die mens. Mense was vóór God, en God en gode is produkte van die menslike verbeelding. Dit is die oorlewering van vorige generasies; ons wêreld sit anders inmekaar as wat ons voorouers gedink het, meen Kuitert. So word ons godsbeeld gerelativeer.

Kuitert kom dus by God uit deur mense. Mense bring onder woorde, skep daarmee 'n wêreld van betekenis; en daardie wêreld van betekenis is 'n wêreld waarin die mens as't ware self die transendente skep deur sy woord.

Kuitert meen dat sy visie op die mens laasgenoemde bevry van die enorme denkraam van voorstellinge wat uiteraard sou kon dien as bewys dat Christus méér as 'n mens, 'n Jood, is. Maar as 'n mens werklik met die transendente wil handel dan moet die vergoddeliking van Christus juis daaruit voortkom. Religie sou dan volgens hom in mities-religieuse uitmonstering verdwyn en ons sou ons eie konsep van wat gangbaar is, daar kon stel.

Daarom hoef ons, volgens Kuitert, nie te treur omdat die verbeeldingswêreld van die Christelike religie nou tot niet is nie. Die Christelike religie gaan nie heeltemal ten gronde nie, want die een wat dit onder woorde bring, die mens, is nog daar, en hy/ sy mag en moet aan die woord kom.

Deur die woord wat skeppend werk, deur sy woord sin te gee, skep die mens as't ware 'n transendente sfeer vir homself. Kuitert vermy die begrip ateïsme omdat dit nie heeltemal uitdruk wat hy bedoel nie, al is dit wel 'n aanneemlike woord vir hom.

Hy wil ook afskeid neem van enige gedagte van God vir óns, God vir die volk, God vir die armes, God vir die rykes, God vir die manne, God vir die vroue, ensovoorts. Maar waarom gebruik hy dan nog die woord God?

Wanneer dit om transendensie gaan, kan mens hierdie term inderdaad nie vermy nie.

Die transendensie is 'n begrip van die teologiese diskoers. Transendensie is iets wat in die wêreld is, maar nie van die wêreld nie. Dit maak religie tot 'n religie. Mense het geen greep op transendensie nie – dit oorkom ons, anders is dit geen transendensie nie.

Mense ervaar dat hulle geen houvas het op die ontsagwekkende werklikheid waarvan hulle deel uitmaak nie. Hulle ervaar hulle eie kleinheid en kan daar geen ander naam aan gee as transendensie nie. Die mens is dus 'n wese waarin die transendensie hom vertoon in die gees. Die gedagte van gees is vir Kuitert baie belangrik: nie in die sin van die gees van God of God as gees nie, maar wel in die mate waarin die dimensie van die gees na vore kom.

Dit moet dus baie duidelik wees dat die versoening onder mense slegs as ritueel bestaan, iets wat nie meer vir God aangebied kan word nie, want die mens self is nou god. Van die Christelike evangelie bly net herinneringe oor.

3.3 Plaasvervanging in oordeel en liefde

Van der Kooi (1997: 287) verduidelik dat Paulus die geskiedenis van die dood en opstanding van Jesus as kosmies-apokaliptiese handeling van God beskou. God oordeel, maar dis 'n lewegewende oordeel (1997: 288):

De dood van Christus kan worden beschreven als Gods oordeel over en als zijn liefde voor de wereld (1 Kor.1: 18 - 23; Rom. 5: 6 - 8). Oordeel en liefde maken deel uit van een en dezelfde beweging. De liefde voltrekt zich in het oordeel, en door de zending van zijn Zoon is God daarin zelf betrokken.

Van der Kooi (1997: 293; sy kursivering) sê voorts:

“Het eigenlijke interpretandum is niet de offercultus maar het handelen van God in de geschiedenis van het kruis.”

Van der Kooi is van mening dat die geskiedenis van die kruis die relasie tussen God en Jesus ekspliseer en aantoon hoe Jesus Goddelike heerlikheid verkry. Van der Kooi bestempel Jesus as God se Seun en Verteenwoordiger. So word Sy lewegewende geregtigheid sigbaar in hierdie optrede.

Maar dit het ook implikasies vir die samelewing. Van der Kooi (2002: 82 - 87) wys daarop dat God nie plotseling vergewe nie. God lê die konflik bloot en dui die weg na herstel aan. God vra erkenning, insig, bekering en

berou. Versoening in konflik is dus 'n proses wat in stappe verloop (2002: 86). Die konflik moet openbaar word vir wat dit is, en dan moet die genadige toewending van God plaasvind. As daar aangedring word op vergifnis sonder om die konflik te openbaar, is dit bloot 'n leuen. Van der Kooi (2002: 86; sy kursivering) verbind dit dan aan die versoening in Christus:

Christus is voor goddelozen gestorven. *Elke zondaar bevindt zich sinds Christus' dood en opwekking in de buurt van de gekruisigde.* Hij is de derde, nabijgekome. Onze daden vormen niet meer een universum op zich. Daar rondom het kruis en opstanding vormt zich een nieuw universum, waarin schuld en trauma niet meer onbeperkt geldigheid wordt toegezecht.

3.4 Versoening in navolging

Den Heyer glo dat daar verskillende fasette in die hele begrip van die versoening is en dat hierdie verskillende fasette op mekaar inspeel en begrip kweek vir die wyse waarop die heil in Christus aan die mens deurgegee word. Den Heyer se keuse val op die begrip navolging en diens aan Christus, eerder as op die begrip substitusie (d.w.s. Christus se plaasvervangende rol). Wiersinga se invloed is baie duidelik.

Den Heyer (1997) beklemtoon dat Christus 'n Jood was wat in Judea gewoon het en dat Hy deur die mense van Jerusalem, die Jode en die Romeine, vermoor is, omdat hulle bang was vir 'n opstand. Paulus gebruik die woord versoening, "katallage", op dieselfde wyse as Breytenbach in sy verantwoording: in hierdie lig beskou, gaan dit nie om plaasvervanging nie, maar om die herstel van 'n breuk tussen twee partye. Hy wys daarop dat Jesus die Lam van God genoem word, maar nie in die sin van plaasvervanger nie; die mens moet herinner word aan 'n nuwe lewe met Christus en mekaar. Wentsel (1999: 552) toon aan dat Den Heyer self nie raad het met die openbaringsgegewe nie en dan eintlik die standpunt van 'n ongelowige *a priori* inneem om die plaasvervanging te ontken.

Den Heyer (1997) verwys wel na die besprenkeling van die versoendeksel, maar wil steeds die gedagte van plaasvervanging vermy. Navolging word beklemtoon met die doel om te lewe soos God wil hê ons moet lewe. Ons moet dus die inkarnasie as die beginpunt van die wegneem van die sonde beskou. Die inkarnasie, en nie die kruis nie, neem die sonde weg; hy verwys dus na die evangelie van Johannes. Alhoewel Hebreërs uitdruklik na die bloed wat reinig verwys, is hy traag om dit as uitgangspunt te aanvaar en veral traag om dit op Paulus van toepassing te maak.

Den Heyer is dus van mening dat daar geen duidelike beskouing oor versoening in die Bybel is nie en wys daarop dat die Evangeliste en Paulus anders daarvoor geoordeel het.

Den Heyer (1997) gaan van die standpunt uit dat die klassieke modelle van versoening mag voortbestaan, maar nie as enigste uitgangspunt nie. Die dogma word 'n tronk vir God en Hy moet geregtigheid eis en oordeel dat iemand gestraf moet word – dit is vir Den Heyer 'n verskriklike gedagte. God is anders as wat ons Hom maak. Die nuwe perspektief skep dan geloof in God, wat ons inspireer om die versoening in te gaan. So val die klem by Den Heyer op die lewe met Jesus Christus.

Wentsel (1999: 553 - 554) wys egter daarop dat ook Den Heyer in sy *a priori* ongeloof uitgaan van sekere veronderstellings, wat juis subjektivisties is, en dat hy uiters onkrities omgaan met Skrifgegewens.

3.5 Versoening as God se mensliewendheid

Vir Ter Schegget (1999: 24) gaan dit om die versoening en die trou van die mensliewende God. God het die wêreld geskape, Hy het mensliewendheid van ewigheid af betoon. Hierdie mensliewendheid verloën Hy nie, ook nie as die mens homself van God vervreem nie. God se geskiedenis met die mens is 'n inklusiewe geskiedenis. Hy sluit die mens nooit uit nie; altyd gaan hy voort op sy weg van mensliewendheid (1999: 25).

Wanneer Ter Schegget (1999: 63 - 68) die versoening behandel, wys hy daarop dat die versoening uit God is; God is die subjek van Sy versoening omdat Hy van altyd af die mensliewende is in die onaantasbare vryheid van Sy eie subjektiwiteit. Ons is nie besig om ons met God te versoen of Hom oor te haal of Hom te behaag of Hom in ons hande te kry of Hom anders te maak nie. Paulus het dit volgens Lukas heel duidelik gesê op die Areopagus: God kan nie gedien word nie, want Hy het niks nodig nie.

Die ware lewe is dus alleen maar teenwoordig by hulle wat die genade van die ruil verstaan, van die omdraaiing, die ommekeer. Jesus voltrek die ruil. Hy gaan nie alleen op ons plek staan nie; Hy kruip onder ons huid in, vereenselwig Hom met tollenaars en sondaars, vermoeders en belastes. Hy neem hulle lot op hom, veroordeel hulle, neem hulle veroordeling op hom, dra hulle lyde en sterwe in Hom – nooit los Jesus die mens nie. Dit alles doen Jesus in navolging van die Ou Testamentiese regverdiges, maar hy doen dit ook vir ons, in ons plek. Van ons word insette gevra in navolging van Jesus; net soos Jesus liefdevol uitreik en optree teenoor Sy naaste, moet ons ook. Dit beteken dat die medemens, die ander, eerste gestel moet

word. Ons moet onder die vel van die ander inkruip, onself vir die ander gee; ons moet doen wat God van ons verwag.

Ter Schegget staan tog krities teenoor die gedagte dat Jesus as priester 'n meritum sou wees, wat deur sy verdienste die werk van die dader oortollig maak en ander te goede laat kom. Dan word Jesus se optrede 'n prestasie, eintlik 'n regmaak, iets wat God nie van gewone mense sou durf verlang nie. So kan God se stemming verander en die verdienste van die oortollige goeie werk aan ander toegereken word. Daarom het Ter Schegget (1999: 66) ook beswaar teen die hele gedagte van die genoegdoening, die justitia, wat beteken dat God dan eintlik self deur hierdie justitia heers. God se reg is egter die reg van die toekomstige ryk van die liefde en daaraan het Jesus voldoen. Dit is iets heel anders as die Romeinse justitia-begrip.

Ter Schegget (1999: 68) is ook van mening dat die begrip plaasvervanger op 'n groot misverstand dui. Hy wil die versoening volledig bind aan die navolging van Jesus en glo nie dat Jesus iets buite ons gedoen het wat los van ons navolging beskryf kan word nie. Op die weg van navolging kan ons Jesus volg. Ter Schegget (1999: 69) het beswaar teen die gedagte dat dit eintlik die sonde is wat God tot versoener gemaak het. Hy verwys na Romeine 5: 8 waar Christus vir ons gesterf het toe ons nog sondaars was, en staan krities teenoor die versoeningsgedagte, wat die sonde met 'n eie gewig/ substans bekleed.

Hy is van mening dat Christus wel die mens van God is. In die godverlatenheid blyk die ware mensheid van God. God is kennelik heel anders as wat ons dink. God doen dus self dit waartoe Hy alle mense oproep. Die opwekking dui nie daarop dat die dood aan die kruis ongedaan gemaak mag word nie; die opwekking mag nie verstaan word as apoteose, as teken dat alles weer goed gemaak is nie.

Ter Schegget (1999:74) verkies om eerder van Christus se herderskap as van Sy koningskap te praat. Die uitdrukking is dan inhoudeliker, dit gee rigting aan die voorstelling van Sy koningskap. Herder is 'n vaste metafoor van die roeping van die koning in die Bybel. Ter Schegget (1999: 85) wys daarop dat Anselmus korrek is wanneer hy sê dat God die reg handhaaf en dat God die *justitia* en die *honore* nie vergeet nie, maar hy wys daarop dat Anselmus te veel van ons eie reg maak en te min van die goddelike reg – die goddelike reg wat die arme ophelp, die swakke bemagtig.

Juis daarom is hy (1999: 98) van mening dat vergifnis geheel en al sonder voorwaarde is. Dit is voorafgaande aan berou.

3.6 Versoening as die dood van die regverdige

HJ de Jonge (1998: 15 - 16) wys ook daarop dat die versoening afgelei word van die versoeningsgedagte wat reeds by die Joodse verhale in 2 Makkabeërs en die Hemelvaart van Moses voorkom. Die een regverdige se dood kom die ander ten goede. Hy verleen genade aan diegene wat een groep vorm met die dooie wat opgewek word. Deur hierdie eenheid vind die ander baat by die dood van die gestorwene. De Jonge meen dat die begrip “liggaam van Christus”, soos deur Paulus gebruik, dié gedagte ondersteun.

“Zo hebben de eerste christenen geloofd dat zij deelden in de gunst waartoe God door Jezus’ dood bewogen was. Maar in deze opvatting is Gods versoening met Jezus’ volgelingen een afgeleide van zijn ontferming over Jezus zelf. De versoening had dus ‘logisch’ een ondergeschikte plaats ten opzichte van de opstanding van Jezus. En die was weer ondergeschikt aan de overtuiging dat God de koninkrijksprediking van Jezus had geautoriseerd” (De Jonge 1998: 16). Die skrywer wil dus in prediking en teologie die koninkryk sentraal stel (1998: 17).

3.7 Versoening vertoon God se genadige toewending

Dingemans (2001: 495) neem afskeid van die plaasvervanging en partisipasie in sy versoeningsleer:

“Mijn tegenvraag is: heeft Jezus door zijn dood de versoening bewerkstelligd, zoals Van de Beek en de klassieke versoeningsleer suggereren, of is de versoenende houding van God de vooronderstelling, de diepste beweegreden van Jezus’ missie? Is Jezus veroorzaker of exponent van de versoening? Ik kies voor het laatste. De dood van Jezus heeft geen ‘verandering’ in God teweeggebracht, maar andersom: gods genadige toewending wordt – naar mijn opvatting – op een indrukwekkende wijze gerepresenteerd door Jezus.”

Dingemans (2001: 496) het veral kritiek teen Van de Beek se pessimistiese houding. Hy is van mening dat Van de Beek daarop wys dat God ons bestaan soos dit is, aanvaar, en juis daarom moet ons ook self ons bestaan soos dit is, aanvaar. Maar Dingemans meen egter dat daar geen berusting in die kwaad moet wees nie, en dat die mens hom juis teen die kwaad moet verweer om die heil van God se ryk te verwesenlik. Dit beteken geen rosetuin of selfs ’n hemel eendag nie; dit beteken wel dat die kwaad in al sy gedaantes bestry moet word in God se eksperimentele wêreld.

Maar ook Kuitert se gedagte van die ritueel van die sondebok word deur Dingemans (2001: 500) verwerp. Hy verkies ’n Jesus wat in vroomheid

funksioneer eerder as 'n ikoon wie se persoon en werk 'n geleier na God en Sy ander wêreld is (2001: 502).

4. Evaluering

Hierdie debat wat in Nederland gevoer word, moet geëvalueer word. Die uitgangspunt is inderdaad dat Jesus Christus ons versoening **is**. Dit beteken dat die *plaasvervanging*, soos in die *Heidelbergse Kategismus* gestel, inderdaad essensieel is. Ridderbos (1972: 17 - 21) dui dan ook aan hoedat die eksegetiese ondersoek van die Skrif telkemale die saak dat Christus vir ons sonde gesterf het, beklemtoon. Hierdie plaasvervanging van Christus moet egter nuut geïnterpreteer word, en dit is inderdaad van belang dat die wyse waarop Van de Beek byvoorbeeld die partisipasie-gedagte na vore bring, ook verreken moet word binne die konteks van die plaasvervanging.

Dit is juis hier waar Van de Beek se siening die duidelikste onderskei kan word. Van de Beek is van mening dat die partisipasie primêr is, en dat daar wel elemente van plaasvervanging daarin kan voorkom. Hy meen dat dit nie andersom kan gebeur nie: die plaasvervanging kan nie primêr wees en partisipasie deel daarvan nie. Indien Van der Kooi se standpunt ook ontleed word, is dit duidelik dat elemente van plaasvervanging ook daarin voorkom, wat hy egter opnuut wil interpreteer. In die lig hiervan kom die gedagte van partisipasie dus sonder twyfel by Van der Kooi (1999) voor. De Jong verwys uitdruklik na die vloek van God wat weggeneem word in die kruis en waarsonder die kruis se betekenis ernstig onderspeel word (1998: 233).

By Kuitert word die plaasvervanging baie sterk beklemtoon, maar dit kry 'n totaal ander betekenis as wat tradisioneel in die *Heidelbergse Kategismus* in navolging van Paulus daaraan geheg word (vgl. veral wat Paulus oor die plaasvervanging sê in Romeine). Vir Kuitert word dit 'n ritueel, 'n ritueel wat vir God aangebied word, en deur God aanvaar moet word.

Daarteenoor is die standpunt hier baie duidelik dat God in Christus in ons ellende intree en die sonde en ellende op Hom, as plaasvervanger vir die mens, neem. Dit beteken nie dat Jesus Christus deur 'n toornige God alleen maar gestraf word vir die sonde van die mens nie; dit beteken wel dat God Hom in ons plek gestel het sodat ons "die geregtigheid van God in Hom" kan verkry (vgl. II Korintiërs 5:11, 21).

Van de Beek lees hierdie teks baie duidelik binne die raamwerk van die partisipasie. Dit is egter nie korrek nie. Hierdie teks moet gelees word

binne die konteks van die plaasvervanging, want dit is hierdie teks wat dit uitdruklik stel dat daar één in ons plek is en dat die verlossing deur die plaasvervanging geskied.

Wat egter inderdaad moet bykom by die tradisionele leer oor die plaasvervanging is partisipasie. Dit is heeltemal korrek dat die Bybel, veral in Romeine 6 en dele van II Korintiërs 5: 11 - 21, partisipasie as 'n baie sterk meegaande saak van die plaasvervanging aanbied. Jesus is nie net die een in ons plek nie, Hy is ook die een wat ons opneem in Homself. Hy is die een saam met wie ons sterwe; Hy is die een saam met wie ons lewe.

Romeine 6 bied hier interessante perspektiewe. Paulus praat van die opstanding in die *futurum*, dit wil sê die gelowige wat saam met Christus aan die kruis sterf, sal (*futurum*) saam met Christus opgewek word. Maar wanneer hy hierdie gedagte verder ontwikkel in Romeine 6, gaan hy daartoe oor om dit tog ook binne die teenwoordige tyd te noem. Teen hierdie agtergrond beteken die partisipasie nie net dat 'n mens in die toekoms eendag saam met Christus opgewek sal word nie, maar dat hierdie wêreld duidelike tekens van die lewe met die *opgestane* Christus moet en sal vertoon.

In hierdie sin is dit dus korrek om te sê dat partisipasie en plaasvervanging saamhang. Brown (1996: 577; sy kursivering) stel dit inderdaad baie duidelik dat partisipasie, plaasvervanging en navolging in die Brief aan die Romeine nie teenoor mekaar gestel moet word nie, maar dat daar sekere aspekte is wat bymekaar aansluiting vind en verwerk moet word: “Another major scholarly debate is centered on whether for Paul God simply declares people upright by a type of judicial sentence (forensic or declarative justification) or actually changes people and makes them upright (causative or factitive justification). Yet, is a sharp distinction possible since God’s justifying declaration has an element of power that is also causative? Can people be *reconciled* to God without being transformed?”

Ook Noordegraaf (1998: 42) is van mening dat dit nie nodig is om vas te stel of die boodskap van God óór Jesus of ván Jesus is nie; dis inderdaad nie nodig om die twee interpretasies teenoor mekaar te stel nie. Die verkondiging van die vroeë Christene sluit by Jesus se verkondiging aan, met die implikasie dat sy dood en opstanding dit juis voortsit. De Jonge (1998: 78) praat van deelgenootskap in die regverdiging van Jesus se selfrehabilitasie.

Dit is besonder belangrik om voorrang aan die plaasvervanging te verleen, sodat dit moontlik word om in Christus deel te kry aan Sy sterwe en

opstanding. Die partisipasie word alleen moontlik in die plaasvervanging. Die partisipasie kan nie lei tot aanvaarding van plaasvervanging nie, maar die plaasvervanging van Christus, die een in ons plek, kan lei tot partisipasie in dit wat Hy gedoen het. Ridderbos (1972: 26; sy kursivering) stel dit treffend: “Wat echter voor ons wel is komen vast te staan is, dat in de paulinische uitlegging van het oudste verzoenings-kerugma *juist datgene* met kracht naar voren treedt, wat *aan deze leer der voldoening ten grondslag* ligt, nl. dat in Christus' lijden en sterven onze zonden Hem zijn toegerekend en Hij om onzentwil in Gods gericht is gesteld.”

Om aan beide punte vas te hou, is na die outeur se mening van grondliggende belang vir die korrekte verstaan van die versoening. Van der Kooi (1999a en 1999b) sien ook hierdie baie belangrike element raak, maar na die outeur se mening word die plaasvervanging tog ondergrawe omdat dit nie sterk genoeg na vore kom nie. Dit is belangrik dat Van Leeuwen (1998: 202 e.v.) koninkryk en versoening nie in teenstelling met mekaar wil plaas nie. Die plaasvervanging maak volgens skrywer 'n verbinding tussen die twee juis moontlik.

Wat beteken die plaasvervanging as dit nie slegs die toorn van God afwend nie? Volgens die outeur se insiens beteken die plaasvervanging dat God volledig voorsien wanneer die mens in nood en angs verkeer; dat God in sy seun Jesus Christus volledig by die mens kom staan en deel in die sondige werklikheid van die mens; dat Hy die magte van die sonde en die skuld wat op die mens rus, op Homself neem; dat God Hom op hierdie wyse vereenselwig met die mens in sy skuld; en dat hy uiteindelik 'n nuwe lewe in die deelname aan Christus se lewe vir die gelowige moontlik maak. So word die deure oopgemaak vir die Goddelike liefde, wat verskyn in die wêreld waar die gelowige dan in dié sin met God lewe. Dit is alleen moontlik indien 'n mens korrek verstaan dat God in Christus werklik 'n plaasvervanger vir ons is. Dit hang saam met die Joodse beskouing van plaasvervanging. In hierdie opsig is Kuitert korrek: die Joodse gedagte van plaasvervanging word baie sterk in die Nuwe Testament beklemtoon. Selfs in II Korintiërs 5: 11 - 21 waar *katallage* in plaas van *hilasmos* gebruik word, beteken dit nie dat Paulus nou van die plaasvervanging afskeid neem nie, maar dat hy dit juis op 'n besondere manier bevestig. Die gedagte van die een in die plek van die ander word ten volle behou. Dit is hierdie sienswyse, hierdie oortuiging dat Christus Jesus ons versoening **is**, wat 'n kragtige belydenis moontlik maak in die wêreld van vandag. Dit is hier waar die koers wat die sogenaamde “Nuwe Hervorming” inslaan die pad van Kuitert volg, iets wat tot 'n totale ontkenning van die betekenis van die maagdelike geboorte, die

opstanding, die lewe ná die dood en die laaste oordeel van God lei. Dit is egter duidelik dat God juis in hierdie wêreld inkom, deel kry aan ons ellende en ons skuld op Hom neem om dit so vir ons moontlik te maak om uiteindelik in Sy heerlikheid in te gaan en nie te vrees vir Sy oordeel nie. Die skuld moet weggeneem word, en in Christus doen God dit vir ons.

5. Slot

Verkuyl (1993: 239) verwys na Christus as die Lam van God: “Op het beroemde Isenheimer altar sien wij Johannes de Doper uitgebeeld als degene wiens wijsvinger wijst in de richting van een sneeuw wit lam, terwijl hij omringd is door vertegenwoordigers van het Oude en Nieuwe Testament te midden van vertegenwoordigers uit de hele volkerenwereld. Dat altaarstuk geeft de alomvattende betekenis van de boodschap der verzoening treffend weer.”

Jesus, die Lam van God, is ten diepste die een wat Sy lewe gee sodat baie ander vry kan uitgaan. Die lam is essensieel ook die geslagte Lam as Plaasvervanger. Die Skrif vorm só ’n eenheid rondom dié diepsinnige gedagte. Uitgedruk in die woorde van die lied “Wat ’n Vriend het ons in Jesus, Hy wat in ons plek wil staan”, word die Evangelie van die Een wat juis daar vir ander was en is, ’n Evangelie wat ons ganse bestaan omvat en bepaal.

Bibliografie

- BROWN, R.E. 1996. *An introduction to the New Testament*. New York: Doubleday.
- DE JONGE, H.J. 1998a. Eerherstel voor de koninkryk, in Van den Brom, LJ (*et al.*). *Verzoening of koninkryk: over de prioriteit in de verkondiging*. Baarn: Callenbach: 9-20.
- DE JONGE, H.J. 1998b. De plaats van de verzoening in de vroegchristelijke theologie, in Van den Brom, LJ (*et al.*). *Verzoening of koninkryk: over de prioriteit in de verkondiging*. Baarn: Callenbach: 63 - 90.
- DE JONG, P.L. 1998. Christus droeg de vloek voor mij ... : Een preek met als thema het kruis in zijn heilsbetekenis, in Van den Brom, LJ (*et al.*). *Verzoening of koninkryk: over de prioriteit in de verkondiging*. Baarn: Callenbach: 223-236.
- DEN HERTOOG, G.C. 2003. De wereld gaf h/Hem slechts een graf. Over de samenhang van christologie, Israëel en landbelofte bij A. van de Beek. *Theologia Reformata* 46:182-195.
- DEN HEYER, C.J. 1996. *Opnieuw: Wie is Jezus?: Balans van 150 jaar onderzoek naar Jezus*. (2e druk). Zoetermeer: Meinema.
- DEN HEYER, C.J. 1997. *Verzoening: Bijbelse notities bij een omstrede thema*. 2e druk. Kampen: Kok.
- DINGEMANS, G.D.J. 2001. *De stem van de Roepende: Pneumatheologie*. (2 de druk) Kampen: Kok.
- HOEK, J. 2003. Christus en zijn volk: Onderscheiden en verbonden. *Theologia Reformata* 46:165-181.

- JEZUS: *bij hoog en bij laag: De christologie van Van de Beek en Kuitert*. 1999. Kampen: Kok (Leidse Lesingen).
- KUITERT, H.M. 1998. *Jezus: Nalatenschap van het christendom: Schets voor een christologie*. Baarn: Ten Have.
- KUITERT, H.M. 2002. *Voor een tijd een plaats van God: een karakteristiek van de mens*. Baarn: Ten Have.
- NOORDEGRAAF, A. 1998. 't is van de hout dat God regeert..., in Van den Brom, LJ (et al.). 1998. *Verzoening of koninkryk: over de prioriteit in de verkondiging*. Baarn: Callenbach. 32-47.
- RIDDERBOS, H. 1972. *Zijn wij op de verkeerde weg? Een bijbelse studie over de verzoening*. Kampen: Kok.
- TER SCHEGGET, G.H. 1999. *De menslievendheid van God: Gedachten over de verzoening*. Baarn: Ten Have.
- VAN DE BEEK, A. 1998. *Jezus Kurios: Christologie als hart van de theologie*. Kampen: Kok.
- VAN DE BEEK, A. 1999. De verre of de nabije God, in *Jezus: bij hoog en bij laag: De christologie van Van de Beek en Kuitert*. Kampen: Kok (Leidse Lesingen).
- VAN DE BEEK, A. 2002. *De kring om de Messias: Israel als volk van de lijdende Heer*. Zoetermeer: Meinema.
- VAN DE BEEK A. 2003. De Here Één, in *Theologia Reformata* 46(3): 197-208.
- VAN DEN BROM, L.J. (et al.). 1998. *Verzoening of koninkryk: over de prioriteit in de verkondiging*. Baarn: Callenbach.
- VAN DER KOOI, C. 1997. Dankzij of ondanks de dood van Jezus. *Nederlandse Theologisch Tijdschrift* 51(4). Oct: 281-297.
- VAN DER KOOI, C. 1999a. *Hinkelen binnen de lijnen: Enkele krijstrepes voor een christologie*. Kampen: Kok.
- VAN DER KOOI, C. 1999b. Hoge christologie terwille van een geschonden wereld: Dogmatische kantttekeningen, in *Jezus: bij hoog en bij laag: De christologie van Van de Beek en Kuitert*. 1999. Kampen: Kok (Leidse Lesingen).
- VAN DER KOOI, C. 2002. Over vergeving en verzoening: Conflict en conflictoplossing in theologisch perspectief. *Psyche en Geloof* 13(2): 82-87.
- VAN LEEUWEN, Th. M. 1998 . De oudste rechten? in Van den Brom, LJ (et al.). *Verzoening of koninkryk: over de prioriteit in de verkondiging*. Baarn: Callenbach. 194-204.
- VERKUYL, J. 1993. *De kern van het christelijk geloof*. Kampen: Kok.
- WENTSEL, B. 1999. Verzoening, dogmatische betekenis en ethische relevantie. In *die Skriflig* 33(4): 549-566.
- WIERSINGA, H. 1971. *De verzoening in de theologische diskussie*. Kampen: Kok.